

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА: ЗМІСТ І СТРУКТУРА

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої школи в Україні характеризується істотними змінами вимог до рівня професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів (ВНЗ). Суспільство потребує від педагогічних працівників самостійності, відповідальності, соціальної активності, здатності до розв'язання педагогічних і соціальних проблем, високого рівня управлінської компетентності, від якої значною мірою залежить якість освітнього процесу.

Аналіз попередніх досліджень. У педагогічній літературі обґрунтовуються різні підходи до розуміння сутності та змісту управлінської компетентності залежно від трактування базового поняття «управлінська діяльність» [1; 2; 3].

Узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених управлінській діяльності, дає підстави розглядати її як цілеспрямовану динамічну соціально-психологічну систему структурних і функціональних компонентів, пов'язаних із визначенням управлінських завдань, досягненням нових результатів, відповідно до поставленої мети [3, с. 23].

У психолого-педагогічних дослідженнях розвиваються три головні підходи до вивчення управлінської діяльності: функціонально-рольовий, особистісно-діяльнісний і суб'єктно-акмеологічний [3]. У рамках кожного з них пропонуються різні одиниці аналізу управлінської діяльності компетентності: у функціонально-рольовому – управлінські функції, управлінські ролі, виміри управлінської діяльності; в особистісно-діялісному – мотиви, цілі, особистісні смисли і способи їх реалізації, між якими наявні складні взаємозв'язки і переходи; у суб'єктно-акмеологічному – управлінець як суб'єкт діяльності, творча індивідуальність, яка володіє інформацією, засобами комунікації, мистецтвом впливу на підлеглих, рефлексує й управляє процесом професійного самовдосконалення.

Метою цієї статті є розгляд змісту та структури управлінської компетентності викладачів вищого навчального закладу

Виклад основного матеріалу. Системний підхід до проектування управлінської діяльності дає можливість визначити вимоги до управлінської компетентності викладача, які зумовлені: об'єктивними даними про результати його діяльності відповідно до поставлених цілей, завдань, функцій; власне управлінською діяльністю з її моделями, технологіями й алгоритмами, а також організацією управлінської взаємодії зі студентами; об'єктивними педагогічними умовами і чинниками.

Для проектування доцільної управлінської діяльності викладачеві необхідно знати: теоретичні основи управління освітньою установою і діяльністю студентів; освітню систему з усіма її особливостями як конкретний керований об'єкт, що детермінує систему управління (структуру й особливості функціонування діяльності студентів); технологію управління діяльністю студентів. У зв'язку з цим викладач має вміння: професійно здійснювати управління діяльністю студентів і взаємодіяти з іншими суб'єктами освітнього процесу; чітко уявляти межі своєї професійної (управлінської) компетентності; діагностично і технологічно ставити цілі управлінської діяльності; обирати адекватні засоби і способи реалізації завдань управлінської діяльності; вміння виділяти конкретні об'єкти управління, виявляти їх особливості, а також сучасні орієнтири і напрями розвитку та формулювати на цій основі актуальні та конкретні управлінські завдання. Дії викладача в аспекті виконання ним управлінських функцій мають бути науково обґрунтованими й оперативними; продуктивними в плані вирішення проблем педагогічної діяльності; нормативними (співвіднесеними з функціональною зоною відповідальності кожного учасника педагогічного процесу, з вимогами нормативних актів, ціннісними

орієнтирами, засобами педагогічної взаємодії) [4].

Важливими характеристиками управлінської діяльності викладача є: виявлення і типологізація проблем, що впливають на освітній процес і його підсистеми (у тому числі підсистему діяльності студентів), включаючи всі види чинників (соціокультурне середовище, систему освіти, внутрішні стани суб'єктів освіти); цілісне бачення педагогічної системи та взаємодії її окремих елементів у процесі їх функціонування та розвитку; управління, стимулювання, планування і проектування діяльності студентів.

Слід підкреслити, що управлінська компетентність викладача передбачає не лише володіння стратегіями організації продуктивної взаємодії з суб'єктами освітнього процесу, а й сформованість певних особистісних характеристик: ціннісного ставлення до професії, емоційної включеності в неї, відповідного рівня розвитку професійно значущих якостей (цілеспрямованості, рефлексивності, ініціативності, організованості, наполегливості, послідовності), інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу.

Рівень управлінської компетентності викладачів багато в чому залежить від того, якою мірою вони володіють засобами управлінської діяльності, тобто певною системою управлінських умінь, дій і операцій, технологічних прийомів. З метою визначення переліку управлінських умінь, якими має володіти сучасний викладач ВНЗ, доцільно звернутися до загальної структури будь-якої управлінської діяльності та її функцій. Управлінська діяльність незалежно від її специфіки має універсальні функції: а) розробка і прийняття управлінського рішення (планування); б) організація його виконання; в) внесення коректив; г) облік і контроль [5]. Розглядаючи зміст указаних функцій у контексті педагогічного процесу ВНЗ, можна виокремити такі напрями управлінської діяльності викладача: діагностичний, прогностичний, організаторський, комунікативний, мотиваційний, порівняльно-оцінний, емоційно-вольовий, гностичний.

Діагностичний напрям передбачає вивчення й аналіз первинного, початкового стану (рівня) розвитку характеристик студентів як об'єктів і суб'єктів управління (діагностика інтелектуальних якостей, емоційно-вольової сфери, соціометричного статусу тощо).

Прогностичний напрям пов'язаний із прогнозуванням тенденцій особистісно-професійного становлення студентів.

Проекційний напрям забезпечує перехід від загальних прогностичних орієнтирів до конкретних форм і напрямів організації педагогічної діяльності.

Організаторський напрям полягає в доведенні до студентів суті пропонованих їм завдань, урахуванні їхніх психологічних особливостей під час розподілу обов'язків, доручень, а також у визначенні шляхів досягнення освітніх завдань і критеріїв результативності діяльності.

Комунікативний напрям проявляється у формуванні позитивних стосунків на різних рівнях (викладач – студенти, викладач – викладач, викладач – адміністрація) педагогічної взаємодії.

Мотиваційний напрям – формування позитивного ставлення студентів до пропонованих освітніх завдань, форм і методів навчання з урахуванням мотивів та індивідуальних особливостей учасників педагогічного процесу.

Емоційно-вольовий напрям управлінської діяльності передбачає формування і підтримку в студентів такого емоційного настрою, який сприяє формуванню впевненості в успішному досягненні цілей особистісно-професійного розвитку, подоланні труднощів.

Порівняльно-оцінний напрям включає аналіз і оцінку результатів діяльності студентів з урахуванням поставлених завдань, а також самоаналіз діяльності викладача, що дозволяє йому оцінювати міру реалізації визначених цілей, з'ясувати труднощі в діяльності, зроблені помилки та їх причини.

Реалізація вказаних напрямів управлінської діяльності в освітньому процесі ВНЗ потребує від викладачів володіння відповідною компетентністю.

Аналіз теорії та педагогічної практики дає підстави визначити чотири основні функціональні компоненти управлінської компетентності викладача ВНЗ: когнітивний,

організаційний, комунікативний і рефлексивний.

Когнітивний компонент відображає управлінське педагогічне мислення; повноту, ґрунтовність, системність управлінських знань у сфері освіти та здатність їх застосовувати під час реалізації професійно-педагогічних і управлінських завдань; спроможність генерувати нестандартні рішення.

Організаційний компонент характеризує здатність викладача до здійснення комплексу організаційних заходів, спрямованих на реалізацію завдань педагогічного процесу, мобілізацію студентів, стимулювання їхньої навчально-професійної діяльності; готовність забезпечувати сприятливі умови для особистісно-професійного становлення студентів; уміння управляти своїм часом і часом студентів, володіння навичками самоменеджменту.

Комунікативний компонент пов'язаний зі здатністю впливати на думки і поведінку суб'єктів педагогічного процесу; налагоджувати продуктивну взаємодію в управлінській діяльності, толерантним сприйняттям колег і студентів на основі емпатійних установок; професійно-груповою причетністю, умінням формувати команду однодумців.

Рефлексивний компонент: здатність до професійної саморегуляції; корекція власної поведінки і діяльності з урахуванням поставлених цілей, конкретної ситуації та результатів самоаналізу власних ділових і особистісних якостей; адекватна самооцінка і самоаналіз управлінської діяльності.

Висновки. Отже, управлінська компетентність викладача розуміється як динамічне поєднання властивостей його особистості, що розвивається в професійно-педагогічній діяльності та визначає успішність організаційно-управлінського впливу на суб'єктів освітнього процесу. Управлінська компетентність є інтегральною властивістю особистості викладача, який володіє комплексом управлінських знань, практичних умінь і навичок, особистісних якостей, спрямованістю на активні і доцільні дії в процесі реалізації управлінсько-педагогічних завдань.

Література:

1. Алексеева Т. В. Управленческая компетентность – основа развития потенциала менеджера образования / Т. В. Алексеева // Вестник Южно-Уральского профессионального института. – 2012.– № 1.– С. 4-14.
2. Белова Е. Н. Развитие управленческой компетентности руководителей нового типа для Новой школы / Е. Н. Белова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2010.– Выпуск 12. – С. 19-24.
3. Деркач А. А. Акмеология: Личностное и профессиональное развитие человека. Кн. 1–5. Акмеологические основы управленческой деятельности. Кн.2 / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 536 с.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб., 1993. – 172 с.
5. Шипунов В. Г. Основы управленческой деятельности / Г. В. Шипунов. – М. : Высшая школа, 2001. – 304 с.

У статті розглядається зміст і структура управлінської компетентності викладачів вищих навчальних закладів. Для аналізу сутності управлінської компетенції використовується системний підхід.

Ключові слова: управління, компетентність, зміст, структура.